

hiyetiyle örtüşen mâkul bir seviyede tutularak hayatın tabii akışı ve ihtiyaçları göz ardı edilmemiş; yıkanmak ve kokusuz sabun kullanmak, kırılmış tırnağı koparmak ve kasıtlı olarak kıl koparmadan kaşınmak, diş çektirmek, kan aldirmek, iğne yaptırmak, çiçek koklamak, koku satın almak, koku satılan bir yerde oturmak, kemer bağlamak, kol saati takmak, dikeşli veya dikeşsiz çanta taşımak, omuza çanta asmak, baş kısmı hariç vücudun diğer kısımlarını (ayaklar dahil) battaniye vb. şeylerle örtmek, saldırgan köpek, kurt, yılan, akrep, fare, sinek, pire, arı, kene gibi zararlı hayvanları öldürmek, balık vb. su ürünlerini avlamak yasak dışındadır tutulmuştur.

Yaşadığı İhlâlin Sonuçları. İhram yasaklarının ihlâli fıkıh literatüründe "cinayet" diye adlandırılmış, müeyyide olarak bedenî ve malî bazı mükellefiyetler öngörülmüştür. İhram yasaklarının ihlâli, yasağın ve ihlâlin ağırlık derecesine göre hac veya umrenin fâsid olması ve kazâsının gerekmesi, büyük baş hayvan (bedene) yahut koyun veya keçi (dem) kesme, fitır sadakası (fidye) kadar bağışta bulunma, bedelini ödeme, sadaka verme, oruç tutma gibi farklı sonuçlar doğurur. İhlâllerin müeyyidesi olarak ibadet cinsinden fiillerin seçilmesi ferdi ıslah etme ve ihlâl dolayısıyla uğraması muhtemel mahcubiyeti giderme, ayrıca bu vesileyle toplumsal dayanışmayı güçlendirme gibi amaçlar taşımakta olup bu yaklaşım, İslâm'ın kefaretiler ve cezalandırma konusunda takip ettiği genel tavra da uyum gösterir.

Hac için ihrama girdikten sonra ve Arafat vakfesinden önce cinsel ilişkinin hacı fâsid kılacağına fakihler görüş birliği içindedir. Ancak hac tamamlanmadan ihramdan çıkılamayacağı için bozulan bu hacın yarım bırakılmayıp tamamlanması ve ertesi yıl kazâ edilmesi, bu ihlâl sebebiyle de koyun veya keçi kurban edilmesi gerekir. Vakfeden sonra, fakat tıraş olup ihramdan tam çıkmadan önceki ilişki de Hanefî mezhebinin dışındaki diğer üç mezhebe göre hacı yine fâsid kılar. Hanefî mezhebine göre bu durumda hac fâsid olmamakla beraber ceza kurbanı olarak bir bedene kesmek gerekir. Hanefîler'in bu görüşü, Hz. Peygamber'in "Hac Arafat'tır" (Ebû Dâvûd, "Menâsik", 68; İbn Mâce, "Menâsik", 57; Dârimî, "Menâsik", 57) hadisinden hareketle şartlarına uygun olarak Arafat vakfesini eda eden bir kimsenin hacının esasen tamam olduğu gerekçesine, bedene cezası için İbn

Abbas'tan gelen bir rivayete dayandırılmaktadır (*el-Muvaṭṭa*ʾ, "Hac", 50). Umre için ihrama giren kimsenin umrenin rük-nü olan tavafın ilk dört şavtını tamamlamadan önce cinsel ilişkide bulunması halinde Hanefî mezhebine göre umresi fâsid olur. Bozulan umre yarım bırakılmayıp tamamlanır, ihramdan çıkıldıktan sonra umrenin kazâ edilmesi, ihlâl sebebiyle de bir koyun veya keçi kurban edilmesi gerekir. Mâlikî mezhebine göre sa'y tamamlanmadan, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise tahallülden önce vuku bulan cimâ umreyi ifsat eder.

Süslenme, koku sürünme, giyinme, tıraş olma türündeki yasakların ihlâli durumunda ihlâl ciddi boyutta ise koyun veya keçi kurban edilmesi, değilse fidye ödenmesi, küçük çaptaki ihlâllerde ise sadaka verilmesi gerekir. Hangi tür ihlâlin hangi ağırlıkta sayılacağı mezhepler arasında ayrıntılara inen geniş bir tartışma konusudur. Meselâ saç veya sakalın tamamını tıraş etmek, bir organın tamamına güzel koku sürünmek, erkeklerin bir tam gün başını örtmesi ciddi ihlâl sayılıp dem gerektirirken saçın veya sakalın dörtte birinden azını tıraş fidye, bir tırnağın kesimi sadakayı gerektirir. Cinsel ilişki dışındaki cinsî yasakların ihlâliyle ilk tahallül sonrası ve ziyaret tavafından önceki cinsel ilişki de dem gerektirir. Avlanma veya Harem bölgesinin tabii ağaç ve bitki örtüsüne zarar verme halinde kural olarak bunların bedeli tasadduk edilir. Bazı durumlarda her fidye miktarı karşılığında bir gün oruç tutulabilir.

İhram yasaklarının bilgisizlik, yanlışlık, unutmaya gibi mazeretlerden dolayı çiğnenmesi uhrevî sorumluluğu kaldırabilirse de bu cezaları düşürmez. Ancak hastalık gibi haklı mazeretlerin bulunması veya ihlâlin başkasının fiilinden kaynaklanması gibi gayri iradî olması halinde ilgili şahsa kurban kesme, fidye ödeme veya oruç tutma arasında seçim hakkı tanınır (ayrıca bk. BEDENE; DEM; FİDYE).

İhram yasaklarının kalkması (tahallül veya hil) umrede sa'yın tamamlanmasından sonra saçları tıraş etmek veya kısaltmak suretiyle, hacda ise iki kademede gerçekleşir. İfrad hacı yapanlar bayramın birinci günü Akabe cemresine taş attıktan sonra, temettu' ve kırân hacı yapanlar ise kurbanın kesilmesinden sonra saç tıraşı olup ihramdan çıkarlar. Haccedenler bu safhada kendi saçlarını kesebilecekleri gibi birbirlerini de tıraş ede-

bilirler. Kadınların saçlarının ucundan biraz kesmesi yeterli olur. Fıkıh literatüründe ilk veya küçük tahallül denilen bu safhadan sonra cinsel ilişki ve Mâlikîler'e göre ayrıca avlanma dışındaki ihram yasakları kalkar. Haccin rükünlerinden olan ziyaret tavafından, Hanefîler'in dışındaki diğer üç mezhebe göre sa'yın de yapılmasından sonra tıraş olmakla ikinci tahallül gerçekleşir ve bütün ihram yasakları kalkmış olur.

BİBLİYOGRAFYA :

- el-Muvaṭṭa*ʾ, "Hac", 8, 15, 18; *Müsned*, II, 4, 8; Dârimî, "Menâsik", 6, 9, 18, 57; Buhârî, "Hac", 7, 9-12, 14, 18, 21, 22, 143, "Şayd", 13, 18, "İlim", 53, "Şalât", 9; Müslim, "Hac", 1-3, 11-12, 21, 32; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 2, 31, 33, 68; İbn Mâce, "Menâsik", 19-57; Tirmizî, "Hac", 16, 18, 77; Nesâî, "Menâsik", 19, 20-23, 28, 33, 39; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 211-216; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 178-181; Ezrakî, *Aḥbârü Mekke* (Melhas), I, 174-194; II, 127-131; Fâkihî, *Aḥbârü Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah İbn Dehîş), Mekke 1407/1987, II, 273-277; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdülhâşim Yemânî el-Medenî), Kahire, ts. (Darü'l-mehâsin), II, 294; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, Kahire 1388/1968, VII, tür.yer.; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, V, 47, 167; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, I, 194-257; Kâsânî, *el-Bedâ'î*, II, 161-172, 183-209; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 261-267, 271-274, 289-297; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 224-328, 345, 369; Osman b. Ali ez-Zeylâî, *Tebyînü'l-hakâ'ik*, Bulak 1313, II, 8-40, 52-76; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Kahire), II, 337-350; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, III, 264-362; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-kebîr 'alâ Muḥtaşari'l-İmâm Halîl*, Kahire 1328, II, 21; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), II, 467, 474-492; Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb*, II, 288-291; Cevâd Ali, *el-Mufaṣṣal*, VI, 347-374; M. Cevâd Mağniyye, *Fıkhü'l-İmâm Ca'fer eş-Şâdiq*, Beyrut 1404/1984, II, 173-194; Abdülmelik b. Abdullah İbn Dehîş, *el-Haremü'l-Mekkiyyü's-şerîf*, Mekke 1415/1995, s. 40-65; *Mecelletü mecmâ'i'l-fıkhi'l-İslâmî*, III/3, Mekke 1408/1987, s. 1421-1649; A. J. Wensinck - [J. Jomier], "İhrâm", *El*² (İng.), III, 1052-1053; "İhrâm", *Mu.F.*, III, 245-331; "İhrâm", *Mu.F.*, II, 128-195; Abdülemîr Selîm, "İhrâm", *DMBİ*, VI, 655-657.

SALİM ÖĞÜT

İHRÂZ (الإحراز)

Bir malı elde etme, koruma ve tasarruf altına alma anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "erişme, maddî ve mânevî bir şey elde etme; el koyma, başkaları tarafından el konulmasını önlemek üzere koruma altına alma" mânalarına gelen *ih-râz* kelimesi fıkıhta, başkasının mülkiye-

tinde bulunmayan sahipsiz (mubah) bir mal üzerinde mâlik olma iradesiyle fiilî hâkimiyet (zilyedlik) kurmayı ifade eder. Literatürde *istilâ*, *hiyâze*, *yed* ve *vaz'u'l-yed* gibi terimlerin de çok defa ihrâzla eş anlamlı olarak kullanıldığı, bunların mâ-naları arasında belirgin bir ayırım yapma-nın zor olduğu görülür. Nitekim ihrâz mu-bah malın mülkiyetinin kazanılmasının genel adı olarak da, bu işlemin genelde son safhasını teşkil eden fiilî hâkimiyet anlamında da kullanılır. Benzeri bir du-rum diğer kelimeler için de söz konusudur. Bu da fûrû-i fıkhn oluşum süreciyle ve fıkıh mezheplerinde terminolojinin za-manla ortaya çıkmasıyla ilgili bir husustur. Bununla birlikte çağdaş literatürdeki eğilim de dikkate alınarak istilâda mubah malın mülkiyetinin ilkten kazanılması, ihrâzda ise menkul mubah malların belli bir emek ve usul kullanılarak koruma, tasarruf ve mülkiyet altına alınması anlamının ağır bastığı söylenebilir. Bu son durum-da ihrâz daha kapsamlı bir terim olan istilânın bir türünü, iki terim birlikte kullanıldığına ise ihrâz istilânın ikinci, yani mülkiyetin kazanılması için gerekli fiilî hâkimiyet safhasını ifade etmektedir (bk. İSTİLÂ). Çağdaş İslâm hukukçularının istilânın türleri olarak gördüğü avlanma, mevât arazinin ihyası ile maden ve define konuları klasik literatürde ayrı başlıklar altında ele alınmış, istilânın dördüncü türü sayılabilecek olan yağmur ve kaynak suları, ot, odun, kerpiç toprağı gibi aslen mubah malların ihrâzi konusu ise yukarıdakilere ilâve olarak satım, gasp, şirb, ganimet gibi kısmen ilgili konu başlıkları altında veya haraç ve emvâl türü eserlerde incelenmiştir.

Fıkıh terminolojisinde mubah mal, bir malın mülkiyet altına girmeden önceki aslî durumunu ifade etmekte olup özel mallar veya devlet malları, vakıf gibi hay-ra veya akarsu, mera ve orman gibi kamu yararına tahsisli mallar dışında kalan menkul ve gayri menkul mallar kural olarak mubah mal sayılır. Mevât arazi, av hayvanları, kaynak ve yağmur suları, sahipsiz arazide biten otlar, ağaç ve meyveler böyledir. Kur'an'da, yeryüzünün ve üzerinde bulunan her şeyin insanın istifadesine sunulduğu sıkça tekrar edilir (el-Bakara 2/29; İbrâhîm 14/32-33; el-Hac 22/65; Lokmân 31/20; el-Câsiye 45/13). Bu anlatımda ana tema insana konumunu ve sorumluluklarını hatırlatma olsa bile dolaylı olarak bütün insanların mubah maldan yararlanmada eşit bir hakka sahip bulunduğu, bu hakkın kullanımının

teşvik edildiği de anlaşılır. İnsanların eski zamanlardan beri devam edegelen bu yöndeki çabası, malların değişik statüler kazanarak mülkiyet altına girmesi sürecinin de başlangıç noktasını teşkil eder. Bu çalışmaya temas eden âyet ve hadislerin yanı sıra Hz. Peygamber'in insanları sahibi bulunmayan verimsiz toprakları işleyip imar etmeye, bu arazilerde kuyu açmaya, odun ve otları toplamaya teşvik ettiği ve bu tür çabaları mülkiyet kazandırıcı işlem olarak tanıtarak ödüllendirdiği bilinmektedir. Resûl-i Ekrem'in, "Henüz kimsenin olmayan bir şeyi kim ilk önce ele geçirirse o şey onundur" (Ebû Dâvûd, "İmâre", 36) demesi, insanların su, ot ve ateşte (bazı rivayetlerde tuzda da) ortak olduğunu bildirmesi (Ebû Ubeyd, s. 372-374; Heysemî, I, 508; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, IV, 294), suyun ihtiyaç fazlasının isteyenlere verilmesini emredip satılmasını yasaklaması (Buhârî, "Müsâkât", 2; Müslim, "Müsâkât", 36-38), mevât arazinin ihya yoluyla iktisabına imkân vermesi, maden ve defineleri cüz'î bir vergiye tâbi tutması, bir yönüyle temel ihtiyaç maddelerinden yararlanmada insanlar arası hak eşitliğine dikkat çekmekte, diğer yünden de emeği ve ferdi çabayı maddî kalkınmanın aktif bir unsuru olarak devreye sokmaktadır. Mubah malların ihrâzi konusunda ileri dönemlerde etraflı şekilde ortaya konulan doktriner görüşler de esasen Hz. Peygamber ve sahâbe uygulamadaki ana çizgiyi devam ettirmiş, ancak imar ve nüfus hareketlerine bağlı olarak yer yer farklı hükümler ve bazı sınırlamalar getirilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Mubah maldan yararlanmada herkes eşit hakka sahip bulunduğundan doktrinde mubah mallar hak sahiplerinin ortak malı olarak görülmüş ve insanların bu mala ilişkin yetki ortaklığına da "şirket-i ibâha" adı verilmiştir (Mecelle, md. 1045). Şahıslar mubah malı elde etmekle, kullanımı ve fiilî hâkimiyeti altına almakla onun mülkiyetini kazanmış olurlar. Bunda da temel ilke başkasının mevcut bir hakkının zarar görmemesi, kamu düzeninin bozulmamasıdır. Bu konuda doktrinde mevcut ayırım ve şartlar bu amaca yöneliktir. İhrâz av hayvanını yakalamak, nehirde su almak, otu biçmek, odunu toplamak gibi mubah mala bilfiil el koymak şeklinde olabileceği gibi yağmur suyu biriktirmek için havuz yapmak, av için tuzak hazırlamak, avcı kuş ve köpeği salmak şeklinde de olabilir. Fakihler birinci türe hakiki, ikincisine hükmî ihrâz adını verirler (a.g.e., md. 1248). Hakiki ihrâzda fiil kasıt

yerine geçtiğinden fiilin tamamlanmasıyla mubah mal da mülkiyete geçmiş olur. Hükmî ihrâzda ise mülkiyetin geçişi için niyet ve kasıt aranır. Ayrıca hükmî ihrâzin, hakiki ihrâz gerçekleşinceye kadarki safhada mubah mal üzerinde zayıf bir mülkiyet hakkı doğurduğu da ifade edilir (Şelebî, s. 398). Bu son ayrıntı av hayvanının kaçması, suya başkası tarafından el konulması gibi durumlarda mülkiyet ihtilâfını çözmeye yarar.

Mubah menkul malların ihrâzinin en çok bilinen örnekleri su, ot, ağaç ve yabani meyvelerin ihrâzıdır. Sulama ve yararlanma hakkı açısından su, fıkıh literatüründe ayrı bir konu başlığı altında incelenecek ölçüde önem taşımasının yanı sıra ihrâzi açısından da diğer menkul mubah mallar arasında özel bir öneme sahiptir. Yağmur ve kaynak suları, akarsu ve göller esasen bütün insanların yararlanmasına açık olmakla birlikte suyun ortak mubahlığı ilkesinden bir istisna olmak üzere usulüne uygun tarzda ihrâz edilmiş sular özel mülkiyet rejimine tâbi tutulmuş, özel mülkiyet altındaki topraklarda çıkan kaynak ve kuyu suları üzerinde sahibine ihtisas ve öncelik hakkı verilmiş, akar lehine kurulu bir irtifak olarak hakk-ı şirb (arazi sulama hakkı) kabul edilmiştir (bk. İRTIFAK). Bu yaklaşım, aynı zamanda mevât arazinin ihyası yönündeki teşviki de destekler ve onu tamamlar mahiyettedir. Bir su kaynağından insan ve hayvanların içme veya basit ihtiyaçları için kullanma hakkı ise (hakk-ı şefe) kuyu ve kaynak sularında toprak mâliklerinin mülkiyet haklarına daha öncelikli temel hakları koruma düşüncesiyle getirilmiş bir sınırlamayı ve aslî durum olan ibâha nitelikli yetkiye dönüşü ifade eder. Suyun hakiki ihrâzi onun bir kovaya veya havuz, sarnıç gibi bir yerin içine alınması şeklinde olur. Bu suyun kaynağıyla irtibatının kesilmesini şart koşanlar (Mecelle, md. 1251), umumi akarsudan açılan bir kanalla havuza akıtılan ve bu şekilde devridâim eden suyu ihrâz edilmiş saymazlar (Ali Haydar, III, 527). Konu örfî olduğundan akisi görüşü savunanlar da vardır. Umumi akarsular araziye getirilip sulama yapılmakla ihrâz edilmiş sayılır (Serahşî, XXIII, 172). Yer altı suları kural olarak özel mülkiyete konu görülmediğinden ister özel isterse mubah arazide açılın kuyu suları özel mülkiyete konu anlamında muhrez su sayılmaz. Başkalarının bu suda şefe (şirb) hakkı olup kuyuyu açanın sadece hakk-ı şirbde (hakk-ı saky) öncelik hakkı bulunur (Mecelle, md. 1251). Bir kimsenin

arazisinde kendiliğinden çıkan veya araziye bu şekilde dışarıdan giren sular da böyledir. Suyun ihrâzı ve mülkiyet altına alınması konusundaki sınırlamalar, esasen aslı ibâha ilkesini korumaya ve muhtemel ihtiyaç sahiplerinin zarar görmesini önlemeye mâtuf bir tedbir niteliğindedir.

Mubah arazide biten ve meydana gelmesinde insan emeği bulunmayan otlar biçilip toplanmakla veya hayvana yedirilmekle ihrâz edilmiş sayılır. Bu ilke, özel mülkiyet altında olmayan bazı toprakların ilk dönemlerden itibaren "himâ" adıyla hayvanların otlatılmasına tahsis edilmesi ve bir tür kamu malı sayılması yönündeki uygulamayla da ilgili olup birbirini tamamlar niteliktedir (bk. HİMÂ). Özel arazide fakat sahibinin emeği olmadan biten otları Hanefî ve Mâlikîler dahil çoğunluk kural olarak mubah mal saymakla birlikte arazi sahibine başkalarını arazisinden girmekten engelleme hakkı tanır, hatta arazinin sırf bu otu elde etme amacıyla boş bırakılması veya etrafının korumaya alınması durumunda kendiliğinden biten otu sahibinin mülkü görür. Şâfiî'ler'e ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre sahipli arazide biten ot bu arazinin nemâsıdır ve hukukî statüsü bu araziye bağlıdır; hadiste insanların ortak olduğu belirtilen ot ise mubah arazide bitenlerdir. İhtiyaç fazlası suyun engellenmemesi, böyle yapılırsa otun da esirgenmiş olacağını ifade eden hadis de (Buhârî, "Mûsâkât", 2; Ebû Ubeyd, s. 373) esasen sahipli arazide kendiliğinden biten otları konu alır. Ancak bir kimsenin arazisinde kendiliğinden biten ve ihtiyaç fazlası bulunan otları kullanmada tıpkı su gibi başkalarını engellemesi câiz olmaz. Emek sonucu biten otların ihrâza konu olmayacağına ise görüş birliği vardır. Mubah arazide bulunan ağaç ve odunlar da kural olarak mubah mal hükmündedir. Mülk arazilerdeki ağaçlar ise kendiliğinden bitmiş de olsa arazi edinmenin amaçları arasında görüldüğünden ota kıyas edilmez ve sahibinin özel mülkü sayılır. Ateş de aslen mubah mal kabul edilmekle birlikte su ve ottan kısmen farklı bir yaklaşımla, ateşin mülk maddelerle veya sahipli arazide yakılması halinde insanların yararlanma hakkının aydınlanma ve ısınma hakkıyla, mesken masuniyeti ve mahremiyeti, özel araziye izinsiz girilmemesi gibi ilkelere sınırlı tutulduğu görülür. Öte yandan fakihlerin ilk dönemlerden itibaren insanların su, ot ve ateşte ortaklığını bildiren hadisleri ve bu yöndeki uygulama-

ları ilke olarak anlayıp benzeri maddelere de uyguladığı, çağımızda da bu verileri insanların temel üretim araçlarında, tabii zenginliklerde ve ihtiyaç maddelerinde ortak olduğu, bunların özel mülkiyet altına alınamayacağı şeklinde genişletici bir yoruma tâbi tutan yaklaşımların bulunduğuna işaret edilmelidir.

Usulüne uygun tarzda gerçekleşen ihrâz sonucu mubah malın mülkiyeti kazanılır. Bu aynı zamanda diğer şahısların bu mal üzerinde ihrâz haklarının sona erdiği ve malın hukuken koruma altına alındığı (mazmun) anlamına gelir. Menkul mubah malların ihrâzında kural olarak devlet başkanının izni gerekli görülmemekle birlikte bu hakkın şu veya bu tür bir mubah malda kullanımına kamu yararını koruma amacıyla devlet başkanının bazı sınırlamalar getirebileceği fakihler tarafından belirtilir. Bu yöndeki ifadeler, sahihsiz arazilerin ve tabii zenginliklerin ilke olarak devletin mülkü sayılması, kamu mallarından yararlanmaya hukukî bir düzen getirilmesi, orman, ağaç ve tabii bitki örtüsünün korunması gibi fikirlerin önem kazandığı ileri dönemlerde daha da yoğunlaşmış ve kamu hakkı açısından bir önem sıralaması da yapılarak mubah malların ihrâzında, tıpkı mevât arazinin ihyasında olduğu gibi devletin izin ve onayı gerekli görülmeğe başlanmıştır.

Had cezasını gerektiren hırsızlık suçunun oluşması, emanet maldan emanetçinin sorumlu tutulabilmesi gibi hukukî ve cezaî sorumlulukların doğması için gerekli bir ön şartı ifade etmek üzere kullanılan hırs terimi ve malın "muhrez" olması şartı, ihrâzın sözlük ve terim anlamıyla da bağlantılı olarak bir malın benzerlerinin bulunduğu yerde ve usulde koruma altına alınmış olmasını ifade eder (bk. EMANET; HIRSIYLIK). İhrâzla malın ilkten mülkiyet altına alınması ve hukuken değer ve koruma kazanması başladığı için hırsızlık suçunun malla ilgili maddî unsurlarından olan hırs şartı da doğmuş olmakta, bunun için de hırsızlık suçunun maddî unsurlarını teşkil eden nisab, mal oluş ve hırs şartlarıyla ilgili tartışma ve örneklendirmelerde ihrâz kavramına sıkça atıfta bulunmaktadır (M. Sellâm Medkûr, s. 119-127).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Mûsâkât", 2; Müslim, "Mûsâkât", 36-38; Ebû Dâvûd, "İmâre", 36; Ebû Yûsuf, *el-Ĥarâc* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1397, s. 94-105; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl* (nşr. M. Halîl Herrâs), Kahire 1401/1981, s. 372-374; İbn Zencûye, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Şâkir Zîb Feyyâz), Ri-

yad 1406/1986, II, 659-674; Mâverdî, *el-Aĥkâm-ı s-sultânîyye*, Beyrut 1405/1985, s. 235-241; Ebû Ya'la, *el-Aĥkâm-ı s-sultânîyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Kahire 1357/1938, s. 213-221; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, XXIII, 161-173; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VI, 188-197; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1389/1969, V, 428-436; Nevevî, *Ravzatü'l-ġalîbîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvaz), Beyrut 1412/1992, IV, 344-376; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbü'r-râye*, Beyrut 1393/1973, IV, 294; Heysemî, *Buğyetü'l-bâhiş 'an zevâ'idü Mûsnedi'l-Hâris*, Medine 1413/1992, I, 508; İbn Nuceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir* (nşr. M. Mutî' el-Hâfız), Dimaşk 1403/1983, s. 342; Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Sidi Ĥalil*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), VII, 66-78; Şevkânî, *Neylül-evtâr*, V, 341-346; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), VI, 438-448; Meccelle, md. 1045, 1234-1269; Ali Haydar, *Dürrerü'l-hükkâm*, İstanbul 1330, III, 512-545; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedîd*, Dimaşk 1967, I, 244-245; Abdülkerîm Zeydân, *el-Medhal*, Bağdad 1396/1976, s. 249-254; M. Ebû Zehre, *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-fakd*, Kahire 1977, s. 121-123, 158-160; Bilmen, *Kamus*, VII, 184-188; M. Mustafa Şelebî, *el-Medhal fi't-tarîf bi'l-fikhî'l-İslâmî*, Beyrut 1403/1983, s. 373-407; M. Sellâm Medkûr, *el-İbâha 'inde'l-uşûliyyîn ve'l-fukahâ'*, Beyrut 1984, s. 113-134; Ali el-Haffif, *el-Milkiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmîyye*, Beyrut 1990, s. 265-290; Fâdil M. Cevâd es-Sehlânî, *el-Yed fi'l-fikhî'l-İslâmî sebeben li'l-milkiyye ve delîlen 'aleyhâ*, Beyrut 1410/1990, s. 79-82, 98-158, 236-257; Hacı Mehmet Günay, *İslam Hukukunda Kamu Malları* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 26-39; "İhtitâb", *Mu.Fi*, III, 190-193; "İstîlâ", a.e., VIII, 207-214; "İhrâz", *Mu.Fi*, II, 114-115.

HAMZA AKTAN

İHSAN (الإحسان)

Genel olarak iyilik
ve lutfatla bulunmak,
bir işi en güzel şekilde yapmak,
Allah'a ihlâsla kulluk etmek
anlamlarında kullanılan bir terim.

Sözlükte "güzel olmak" mânasına gelen *hüsn* kökünden türetilmiş bir masdar olup genel olarak "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" şeklinde kısmen farklı iki anlamda kullanılmaktadır. İhsanda bulunan kişiye muhsin denir. Bir insanın gerçekleştirdiği işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için hem neyi nasıl yapması icap ettiğini iyi bilmesi hem de bu bilgisini en güzel biçimde eyleme dönüştürmesi gerekir. Hz. Ali, "İnsanlar işlerini ihsanla yapmalarına göre değer kazanır" derken bunu kastetmiştir. Allah'ın yarattığı her şeyi ihsanla yarattığını bildiren âyette de (es-Secde 32/7) ihsan kavramı bu anlamdadır. Ahlâk literatüründe ihsan genellikle, "iyiliklerde farz olan as-